

דף מקורות (21) בשר מתורבת (בהעלותך, תשפ"ג)

רשימת מאמרים בנושא:

1. הרב צבי רייזמן, תחומין לד' (תשע"ד) עמ' 99-112.
2. הרב יעקב אריאל, בשר מתאי גזע, תחומין לה (תשע"ה) (תגובה למאמרו של ר' צבי רייזמן בתחומין לד').
3. הרב יהודה שפיץ, "בשר מתאי גזע" (תגובה), תחומין לה (תשע"ה), עמ' 193-196.
4. הרב צבי רייזמן, תחומין לו (תגובה).
5. הרב יעקב אריאל, "כשרותו של בשר מתורבת", תחומין לו (תשע"ו), עמ' 447-454.
6. הרב זאב וייטמן, "בשר מתורבת" (סקירה ותגובה), תחומין לו (תשע"ו), עמ' 458-461.
7. כשרות בשר מתורבת או המבורגר ממעבדה, הרב שלמה אבינר (פורסם בשאילת שלמה 291, מובא בקישור זה).
8. כשרותו של הבשר המלאכותי, הרב ד"ר חנוך קאהן, בתוך: המעיין טבת תשע"ו, עמ' 75-86.
9. כשרות בשר מלאכותי – הצצה בזמן אמת אל תוך "מעבדת" פסיקת ההלכה בעת עבודתה מנחם ברונפמן (בתוך אתר פרטי: 'עלי ספר').
10. הרב אשר וייס, "תשובה בענין בשר מתורבת" (תשובה באתר יוטיוב).
11. הרב דב ליאור (תשובה באתר יוטיוב).

1. מבוא מציאותי

1. מתוך מאמר של מנחם ברונפמן
בשר מלאכותי מבוסס על תאי-גזע המסוגלים ליצור רקמות שריר (מיובלאסטים). באופן כללי, גידול הרקמות דורש שלושה תנאים:
הזנה: התאים מושרים בנוזל, שמתוכו הם שואבים חומרי בניין. החומרים שנעשה בהם שימוש בניסויים לקוחים בעיקר מגוף חיות, אולם בעתיד הם עשויים להיות צמחיים לחלוטין, כגון תמיסה שעיקרה מים וגלוקוז, או פטריות מסוימות.
תמיכה: התאים צריכים להיצמד למשהו כדי להתפתח – קרומים או מבנים ספוגיים. אחת הטכניקות הניסיוניות כוללת הסרת מעטה התאים הדק שהתפתח והנחת שכבות תאים זו על גבי זו כדי ליצור רקמה מעובה.
פעילות: התפתחות רקמת שריר מלאכותית דורשת הדמיה כלשהי של התכווצות שרירים. האפשרויות שהוזכרו במאמרים בנושא כוללות התכווצות ומתיחה מכאניים, או העברת זרם חשמלי ברקמה.
הדרישות שלעיל, שהן כמובן מסובכות ביותר לביצוע מבחינה טכנולוגית, עדיין מייצרות רקמה פשוטה ואחידה. אם יהיה לכך יישום מסחרי, הוא יתמקד במוצרים הדומים לבשר טחון. כדי לייצר רקמה הדומה לשריר של ממש, יש צורך לשלב בין תאי השריר גם תאים אחרים כגון תאי שומן, ולהוביל חומרי הזנה באמצעות מערכת המקבילה לנימי דם; ב-New Harvest מעריכים שיידרשו לכך למעלה מעשר שנים.

2. היוצא מן הטמא טמא

2. משנה בכורות א, ב

פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין סוס פטור מן הבכורה שנאמר פטר חמור פטר חמור שני פעמים עד שיהא היולד חמור והנולד חמור ומה הם באכילה בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה וטמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור באכילה שהיוצא מהטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור דג טמא שבלע דג טהור מותר באכילה וטהור שבלע דג טמא אסור באכילה לפי שאינו גדוליו:

3. בבלי, בכורות ז ע"א

בעו מיניה מרב ששת מי רגלים של חמור מהו ותיבעי ליה דסוסים וגמלים ודסוסים וגמלים לא מיבעיא להו דלא עכירי ולא דמו לחלב מיא עול מיא נפוק כי קא מיבעיא להו דחמור דעכירי ודמו לחלב מיא מגופיה קא מימצצי ואסירי או דילמא מיא עול מיא נפוק והאי דעכירי הבליה דבישראל הוא א"ל רב ששת תניתוה שהיוצא מן הטמא טמא מטמא לא קאמר אלא מן הטמא והני נמי מינא דטמא נינהו.

ואיכא דאמרי דסוסים וגמלים לא קא מיבעיא להו דלא שתו להו אינשי כי קא מיבעיא להו דחמור דשתו אינשי דמעלו לירקונא מיא אמר להו רב ששת תניתוה היוצא מן הטמא טמא והני נמי מטמא אתו. ופירש רש"י והני נמי מטמא אתו. שבתוך הטמא היו ואף על גב דלאו מגופיה מימצצן אסור. ומשמע דללישנא בתרא בכל מי רגלים דטמאה קא מיבעיא ליה אלא דנקט מי רגלי חמור משום דאורחא דאינשי למישתי וכיון דפשט ליה לאיסורא שמעינן דכל מי רגלי טמאה אסורין.

4. בית יוסף יורה דעה, פא

... ונראה מדברי הרא"ש שם (סי' ז) דהלכתא כלישנא בתרא להחמיר בשל תורה אבל הרמב"ם כתב בפרק ד' מהלכות מאכלות אסורות (ה"כ) עור הבא כנגד פניו של חמור מותר באכילה מפני שהוא כמו הפרש והמי רגלים שהן מותרין נראה שהוא פוסק דאפילו מי רגלים דחמור מותרים וזה תימה דאפילו אם תמצ' לומר דסבר דלית הלכתא כלישנא בתרא דמחמיר היינו להתיר מי רגלים דסוסים וגמלים אבל מי רגלים דחמור דלישנא קמא נמי אסירי איך יתכן להתירם והרב המגיד נדחק בפרק ג' (ה"ג) כדי לתרץ זה. כתב המרדכי בפרק שמנה שרצים (שבת סי' שפג) דמי רגלי אדם מותרים ובתשובות הרשב"א (ח"א סימן תקע"ז) כתוב דעת בעל העיטור (ח"ב הל' הכשר הבשר יט): דמי רגלים של אדם ושל בהמה טמאה מותר:

5. שולחן ערוך יורה דעה פא, א

חלב בהמה וחיה טמאה או טריפה, וצירה ומי רגליה אסורים כבשרה. ויש מי שמתיר במי רגליה (רמב"ם פ"ד ד"כ). אבל מי רגלים דאדם, לדברי הכל, מותרים.

6. תחומין, הרב צבי רייזמן עמ' 101-102

באחרונים הובאו שני הסברים לשיטת הרמב"ם: א. רבי יהונתן אייבשיץ (פלתי פא, א) כתב שטעמו של הרמב"ם הוא שמי רגליים אינם ראויים לאכילה. כך כתב גם הגרי"ז מבריסק ... לשיטתו, "מאחר דלא שתך אינשי [את מי הרגלים]. אין בו איסור יוצא מן הטמא, דלא הוה מאכל". ... ב'משנת רבי אהרן' (ח"א סי' יז, יח): "כל שבשעת יציאתו אינו ראוי ואינו עומד להיות ראוי - לא נאסר מעולם, ואחר כך כשחזר ונעשה ראוי - אין בן סיבת איסור". ב. בשו"ת חלקת יואב (יו"ד סי' טו) כתב: "דלא שייך יוצא מן הטמא אלא בדבר שהבעל חי מחמת חיותו גרם דבר זה לצאת ממנו, דבזה גלי רחמנא דהיוצא אסור, מה שאין כן אם נמצא בפירות או בבעלי חיים דבר שאינו שייך לגוף הבריאה, והוא רק זיעה בעלמא - בזה לא שייך יוצא מן הטמא".

שני הטעמים שהובאו באחרונים להיתר מי רגליים לדעת הרמב"ם שייכים גם בתאי גזע. תאי גזע אינם ראויים לאכילה, והם אינם יוצאים מגוף הבהמה "מחמת חיותה". על כן, מסתבר שלשיטת הרמב"ם אף תאי גזע שנלקחו מבהמה טמאה אינם נחשבים ל יוצא מן הטמא, ואיסורם הוא לכל היותר דרבנן. אמנם, כפי שראינו, השו"ע פסק שמי רגליים של בהמה טמאה אסורים מדאורייתא, דלא כהרמב"ם...

3. פנים חדשות באו לכאן - השוואה לג' לטיין

7. שו"ת מנחת יצחק חלק ה סימן ה ד"ה (יט) ואחרי

... מה שצדדו מטעם פנים חדשות באו לכאן, דהרי בגליצירין עבר עלי' כל ההרפתקאות האלה בזיקוק אחר זיקוק עד שנולד מזה גליצירין, ומ"מ חששו בזה לאיסור כרת כמבואר בדבריהם שם, (וכעת נאמר לי שהמציאו חדשות, שאפשר מעשה הזיקוק בגליצירין ע"י קיטור).

8. שו"ת יביע אומר חלק ח - יורה דעה סימן יא

(ה) ולכאורה יש להוסיף עוד נימוק להיתר בנ"ד, הואיל ובתהליך התוצרת של הג'לאטין מן העור והעצמות לאחר שנתייבשו היטב בשמש, במשך כמה חדשים, מערבים בהם מלחים כימיים וטוחנים אותם הדק היטב עד שנהפך הכל לאבק דק, ופנים חדשות באו לכאן עם התרכובת שבהם...
(ו) אולם ראיתי להגאון רבי יחזקאל אברמסקי בתשובה שהובאה בראש ספר ציץ אליעזר חלק ד', שכתב, דבר ברור הוא אשר הג'לאטין הנעשה מן העצמות אינו יצירה חדשה, שנשתנתה מחומר הראשון אל חומר חדש לגמרי ע"י אמצעים כימיים, אלא הג'לאטין הוא אותו חומר עצמו שישנו בעצמות מעיקרו, וכל האמצעים הכימיים שמשתמשים בהם בתעשיית הג'לאטין, אינם באים אלא להפריד שאר חומרים שיש בעצמות מחומר הג'לאטין, שלא יפסידו או שלא יגרעו את טיבו.

9. הרב דב ליאור (תמלול של מנחם ברונפמן)

בשר מתורבת הוא כשר [גם אם הופק מתא של בעל-חי לא כשר], ולא יהיה בשרי. כל חומר שבעולם שנשתנה ונהפך לדבר אחר, בלשון ההלכה: 'פנים חדשות באו לכאן', איבד את זהותו הקודמת... במיוחד שבמקרה זה משתמשים בתאים מיקורסקופיים ולא מדובר בדבר ממשי. מלכתחילה אפוא אין זה נחשב כ"בשר", ואפילו אם היה מיוצר מבשר ממש - היות שהנוצר הוא צורה שונה לגמרי מאותו תא שממנו הופקה הרקמה.

10. הרב אבינר

...התוצאה לא קובעת, אעפ"י שזה ממש נראה דומה, אלא התהליך קובע. לכן, אם הדבר עובר שינוי יש ניתוק מן המקור והוא נחשב כדבר חדש. והוא הדין ג'לטיין שעשו מעצמות בעלי

חיים לא כשרים, אמנם יש מחמירים, אבל מן הדין הוא כשר וגם לא בשרי (עיין שו"ת יביע אומר ח יא).

וכל שכן במקרה שלנו כי התא לא נראה לעין, והתורה לא ניתנה לבעלי מיקרוסקופ ולא לבעלי טלסקופ. הנה בספר חכמת אדם (כלל לח בינת אדם ס"ק לד) כתב שאם יסתכלו דרך מיקרוסקופ לתוך חומץ יראו בו המון 'תולעים'... סיכום: נראה שהבשר הזה אינו טרף, אינו אבר מן החי ואינו בשרי. הוא כמו בשר צימחי הנעשה מסויה משום שלשה נימוקים: א. זה לא התהליך הרגיל של יצירת בשר. ב. הוא עבר הרבה שינויים ששנו את מהותו. ג. המקור לא נראה לעין. ואין בעיה על מראית עין. אלא משום שזו המצאה חדשה עדיין על גדולי ישראל להכריע.

11. הרב צבי רייזמן תחומין לד עמ' 108

אולם באמת נראה לומר שגם האוסרים לאכול ג'לטין המופק מעצמות בהמות טמאות, יודו שתא הגזע אינו אוסר את התערובת. שכן בג'לטין - אותו החומר שהופק מהעצמות המיובשות חוזר להיות ראוי לאכילה, אולם בבשר המשובט - התא נותר בלתי-ראוי לאכילה כמו שהוא, ורק לאחר השרשתו באצת הים ולאחר שנותנים בו חומרים השונים שנועדו לקיומו ולהתרבותו, הוא הופך ראוי לאכילה. התא עצמו לא הפך ראוי לאכילה, והוא הרי בטל בשישים בשאר החומרים שמעורבים בו, אלא פנים חדשות באו לכאן, ועל כן נראה שהתא אינו אוסר את התערובת.

12. מנחם ברונפמן

מסברא יש מקום לשתי העמדות: מצד אחד בהחלט קשה להתעלם מן ההיגיון האומר שבסופו של דבר המרכיב של ה"תא" המוקרי שנלקח מבעל-החיים ברקמה המלאכותית המתהווה במעבדה - הוא מרכיב חשוב ביותר.

מצד שני, יש צדק רב בטענה שאחרי ככלות הכול הרקמה שנוצרה מתא מיקרוסקופי היא יצור חדש לחלוטין, אשר למרות שלתא המיקרוסקופי יש מרכיב ביולוגי חשוב בה, אבל הרקמה יכולה להיווצר אך ורק בגלל התהליך המלאכותי במעבדה. כעת יש לבדוק במקורות ההלכתיים כיצד יש להתייחס לסיטואציה כפולת פנים כגון זו, כלומר לאיזו מנקודות המבט יש לתת את עיקר המשקל ועל פיה להכריע את השאלה ההלכתית.

13. הרב יעקב אריאל תחומין לה

הדרך לייצור הבשר היא טבעית, בהתאם לשיטות הנהוגות במעבדות. מדובר בשכפול תאים, בדומה להתרבות כל יצור מתאים בודדים לגוף שלם. המעבדה רק יוצרת תנאים נוחים יותר של מזון ואקלים מתאימים להתרבות, אולם תהליך ההתרבות עצמו דומה בכול לזה הטבעי... החומרים האחרים המאפשרים את התרבות הבשר אינם מבטלים את התאים הבסיסיים שהם המתרבים. הבשר המדובר הוא ריבוי מזורז של תאים קטנים בדרך הדומה לטבעית, ולכן דינו ככל בשר רגיל.

14. פניני הלכה כשרות (ב) לז, יא

יש אומרים שדין בשר שכזה יהיה לדין תא הגזע שממנו התפתח, הואיל והכל נמשך ממנו. שאם הוא יילקח מבשר חזיר - דינו יהיה כבשר חזיר. ואם יילקח מבשר בהמה או עוף שנשחט כדין - דינו יהיה כבשר כשר שמותר לאוכלו אך אסור לערבו עם חלב. ויש אומרים, שהואיל והתא הראשוני הוא זעיר וחסר חשיבות, הוא בטל למיליארדי התאים שהתפתחו ממנו, והם נחשבים כ'פנים חדשות' לחלוטין, ולכן גם אם התא הראשון היה מחזיר הוא כשר, וגם אם היה מעגל דינו כמאכל פרווה. ונראה כדעה הראשונה, שמהות המאכל נקבעת לפי התא הראשון שחולל אותו. [12]

15. הרב אברהם סתיו צמחונות יהודית עמ' 276-277

בין המחמירים: הרב יהודה שפיץ... תחומין לה (תשע"ה); הרב יעקב אריאל, תחומין לו; הרב ד"ר חנוך קאהן, המעין 216 (תשע"ו); הרב אשר וייס...; פניני הלכה כשרות, פרק לז, סעיף יא; הרב שבת יגל, "בשר מתאי גזע" (זמין במרשתת). בין המקילים: הרב צבי רייזמן... תחומין לד (תשע"ד); שו"ת ושב ורפא... בשם הרב משה כהן והרב מ' לוינגר; הרב זאב וייטמן תחומין לו; הרב דב ליאור,

4. האם מדובר על התפתחות טבעית?

16. הרב יעקב אריאל תחומין לו

לענ"ד יש ללמוד נושא זה מהמשנה תרומות ט, ו: הטבל גידוליו מותרין בדבר שזרעו כלה, אבל בדבר שאין זרעו כלה גדולי גדולין אסורין. איזהו דבר שאין זרעו כלה - כגון הלוף והשום והבצלים. וכן פסק הרמב"ם מעשר ו, ו:.

אלעזר גולדשטיין

הזורע את הטבל... אם צמח אין מחייבין אותו לעקור והגידולין חולין, ואם היה דבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין עד שלש גרנות והרביעי מותר. בשר מתורבת דומה לכאורה לטבל שזרעו כלה שגידוליו מותרין. אלא שיש לחלק. בגידולי טבל לא כל הגידול נוצר מכוח הזרע הראשון, הקרקע היא שמוסיפה כוח גידול משלה והזרע שמשתרש בקרקע מתבטל בה ונוצר זרע חדש, ופנים חדשות באו לכאן, לכן י"ל שההיתר מעלה את האיסור. משא"כ בבשר מתורבת. כל ההתרבות נוצרת מיניה וביה בלבד, ולכן אין בכוחה לבטל את העיקר. אדרבה מכיון שכל ההתרבות היא רק מכוח העיקר - דינה כעיקר.

17. מנחם ברונפמן

ומעניין, שדווקא הרב יעקב אריאל שמביא מקורות להצדקת עמדתו הנוקטת שרקמה כזו דינה כבשר, מביא ראיה נגדית מאוד חזקה לענ"ד... העניין הוא, שהרב אריאל כנראה לא מודע או שלא הבחין היטב לכל התהליך של ייצור רקמת הבשר מתא-הגזע.

תיאור מקצועי מלא ויסודי אודות הבשר המתורבת ותהליך יצירתו מצוי בפרק 151 של הפודקאסט "עושים היסטוריה" מאת רן לוי: התיאור המלא של רן לוי מלמד אותנו שיש בתרבות הבשר שני שלבים מרכזיים: השלב הראשון בתהליך הוא גידול תאי גזע שמקורן בפרות חיות... השלב השני הוא לגרום לתאי הגזע להפוך לסיבי שריר, ולגדל את הסיבים. החלק הראשון פשוט למדי ומתרחש כמעט מעצמו שכן המעבר מתאי גזע לתאי אב ומשם לסיבי שריר הוא אופן הפעולה הטבעי של הגוף. לעומת זאת, האתגרים הטכניים שבגידול סיבי השריר עצמם, מורכבים ומשמעותיים יותר. למשל, התרבית שבה מתפתחים וגדלים סיבי שריר צריכה להכיל מגוון חלבונים מזינים וחומרים מעודדי גדילה בריכוזים מדויקים, ועליה להיות סטרילית לחלוטין כיוון שחיידיקים ופטוריות משגשים ופורחים גם הם בסביבה מזינה שכזו... בנוסף, סיבי שריר דורשים גירוי מכני כדי שיתפתחו כהלכה: כמו בגוף החי, השרירים צריכים להתכווץ ולהימתח מדי פעם, אחרת יתנוונו. לשם כך, המדענים 'מעמלים' את סיבי השריר באמצעות העברת זרמי חשמל שגורמים להם להתכווץ ולהימתח חליפות". ההפיכה של תא-הגזע לרקמת שריר נעשית אפוא באופן מלאכותי לגמרי. בלי הפעולות הנוספות של המעבדה, התא-גזע לא רק שלא יצליח להתרבות, אלא גם לא יצליח לעשות את הקפיצה מ"תא-גזע" ל"ריקמת שריר".

משום כך, דבריו של הרב אריאל הטוען כי: "מצע הגידול הוא רק המזון והתנאים המאפשרים לתאי הבשר הראשוניים להתרבות. לכן אין הגידול מבטל את העיקר", אינם נכונים מבחינה עובדתית. ההיפך הוא הנכון, הפעולה המעבדתית מאוד דומה לפעולה שהקרקע עושה לזרע, ולפיכך יש דימיון רב בין גידולי הטבל לתא-הגזע שעובר עיבוד במעבדה. בשני המקרים אין הזרע לבדו יכול להפוך לגידול ("זרעו כלה"), ובשני המקרים רק התוספת ושינוי הפנים שעל ידי צד ב' (קרקע או מצע מלאכותי) הם שגורמים לזרע לצמוח ולהגיע ככלות הכול לשלב הסופי הרצוי, ויתירה מזו במקרה של תרבות בשר – שהמצע המלאכותי הוא חלק מהותי בהפיכת תא-הגזע לרקמת שריר.

5. 'בשר נס' והאם יש משמעות לטעם הדין?

18. בבלי סנהדרין נט ע"ב

אמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ - ולא חית הארץ לכם. וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל. יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו - תלמוד לומר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. יכול אף לשרצים תלמוד לומר אך. ומאי תלמודא? - אמר רב הונא: דמו - מי שדמו חלוק מבשרו, יצאו שרצים שאין דמם חלוק מבשרם. מיתיבי: ורדו בדגת הים מאי לאו לאכילה? - לא, למלאכה. - ודגים בני מלאכה נינהו? - אין, כדרחבה. דבעי רחבה: הנהיג בעיזא ושיבוטא מאי? תא שמע: ובעוף השמים, מאי לאו לאכילה? - לא, למלאכה. - ועופות בני מלאכה נינהו? - אין, כדבעי רבה בר רב הונא: דש באווזין ותרנגולין, לרבי יוסי ברבי יהודה, מאי? תא שמע: ובכל חיה הרמשת על הארץ! - ההוא לאתוויי נחש הוא דאתא. דתניא, רבי שמעון בן מנסיא אומר: חבל על שמש גדול שאבד מן העולם, שאלמלא (לא) נתקלל נחש, כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים, אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבוניו טובים ואבנים טובות ומרגליות. ולא עוד אלא שמפשילין רצועה תחת זנבו, ומוציא בה עפר לגנתו ולחורבתו. מיתיבי: היה רבי יהודה בן תימא אומר: אדם הראשון מיסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר, ומסננין לו יין. הציץ בו נחש וראה בכבודו, ונתקנא בו! - התם בבשר היורד מן השמים. - מי איכא בשר היורד מן השמים? - אין, כי הא דרבי שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא, פגעו בו הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה, אמר: הכפירים שאגים לטרף. נחיתו ליה תרתי אטמתא, חדא אכלוה וחדא שבקוה. איתיה ואתא לבי מדרשא, בעי עלה: דבר טמא הוא זה או דבר טהור? - אמרו ליה: אין דבר טמא יורד מן השמים. בעי מיניה רבי זירא מרבי אבהו: ירדה לו דמות חמור מהו? - אמר ליה יארוז נאלא! הא אמרי ליה: אין דבר טמא יורד מן השמים.

19. מלבי"ם בראשית פרשת וירא פרק יח פסוק ז

ויש לחז"ל שבן הבקר רץ מלפני אברהם ואברהם ברא אחר ע"י ספר יצירה, שעז"א וימחר לעשות אתו שעשה אותו ע"י ספר יצירה. נראה שרצו לתרץ בזה איך האכיל להמלאכים בב"ח, ואמרו שהיה בשר שנברא ע"י ספר יצירה שאין לו דין בשר, וז"ש שלקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה, ר"ל יען שעשאו ע"י ספר יצירה היו יכולים לאכלו עם חלב.

20. פתחי תשובה יורה דעה סימן סב ס"ק ב

(ב) בבהמה. בשל"ה דף ש"ג כתב דבהמה שנבראת ע"י ספר יצירה כמו דמצינו בגמרא דברא עגלא תילתא בכל ערב שבת מותר לאכלו בעודו חי וזה היה מעשה השבטים שהביא יוסף דבתם רעה אל אביהם שאכלו אמ"ה כי יוסף סבר שהיא בהמה גמורה ע"ש ונראה דמ"מ אסור לאכלו בלא שחיטה מדרבנן משום מראית עין כדלעיל סי' י"ג גבי בן פקועה בן ט' חי שהפריס ע"ג קרקע ונוהג בזה כל הדינים הנאמרים שם. ולפי מ"ש שם בשם הפרשת דרכים דשחיטה הוא דלא בעי אבל נחירה בעי ואי לא אסור משום לא תאכלו על הדם ע"ש ממילא דגם בזה הדין כן ולפ"ז קשה להבין דברי בעל של"ה הנ"ל במ"ש וזה היה מעשה השבטים:

21. דף על הדף מסכת חולין דף קטז עמוד א

הנה איתא בחז"ל, שבשעת מתן תורה רצו המלאכים שינתן להם התורה, ואמרו תנה הודך על השמים, והשיבם הקדוש ברוך הוא האיך אתם רוצים לקבל את התורה והלא אכלתם בשר בחלב אצל אברהם ע"כ. וצריך ביאור.

וביאר בזה כ"ק אדמו"ר בעל דברי יציב מצאנז זצ"ל: בהקדם מה שכתב במלבי"ם דאברהם האכיל להמלאכים בהמה שנבראת על ידי ספר יצירה, ובזה מתורץ איך האכיל אברהם להמלאכים בשר בחלב, דכיון שהיה בשר שנברא על ידי ספר יצירה אין לו דין בשר, ע"כ.

ויסוד הדברים בשל"ה הק' (פר' וישב) והו"ד בפתחי תשובה (יו"ד סי' ס"ב ס"ק ב') וז"ל: שמעתי שנמצא בקובץ ישן, הענין היה, אברהם אבינו עשה ספר יצירה ומסרו ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב מסר לבניו אשר הם היותר מיוחסים, כי אין מוסרין סתרי תורה כאלה אלא לצנועין ומיוחסי ישראל בכל דור ודור, על כן מסרו לבני הגבירה ולא לבני השפחות. והנה מצינו בגמרא (סנהדרין סה ע"ב) דברא עגלא תלתא בכל ערב שבת על ידי ספר יצירה בצירוף השמות, ובודאי זה הנברא על פי השמות ולא מצד התולדה אין צריך שחיטה, וניתר לאוכלו בעודו חי, וכך עשו השבטים, ויוסף לא ידע והיה סבור שהוא הנולד מאב ואם, הביא דבה זו אל אביו שהם אוכלים אבר מן החי, והם כנים היו וכדין עשו וכו', עיין שם. ולפי דבריו יש לומר, דהוא הדין לענין איסור אכילת בשר בחלב נמי יש לומר דנברא על ידי ספר יצירה ליכא איסורא.

22. תחומין לד הרב צבי רייזמן, עמ' 110

לענייננו, יצירת בשר במעבדה מתא גזע אינה "נס", אך ברור שהבשר לא נוצר בדרך הרגילה, שבה נבראו כל בעלי החיים. זו מציאות חדשה של "יצירה" הנעשית על ידי התערבות ידי אדם, ויש לדמותה לבריאה עדי ספר יצירה. מעתה, עלה בידינו טעם נוסף להתיר את אכילת הבשר המשובט, אף אם התא נלקח מבהמה אסורה באכילה, שכן איסורי התורה חלים על בהמות רגילות, ולא על בהמות שיינבראו מתאי גזע במעבדה.

23. הרב אברהם סתיו, בשר המיוצר במעבדה בתוך צמחנות יהודית עמ' 277

מסקנת הדיון ההלכתי תלויה בפרוצדורה המדויקת שבה מפיקים את התאים ומגדלים אותם, ועוד מוקדם לדעת אילו מן השיטות המצויות בשוק יהפכו דומיננטיות בייצור המוני. מבחינה מעשית, נראה שראוי ליצור ביקוש לבשר מתורבת שאין בו חששות הלכתיים, כגון בשר המופק מתאים של דג, ביצה או בהמה כשרה, הגדל על גבי מצע צמחי. אמנם כאשר ייצור נקי לחלוטין מחששות הלכתיים איננו אפשרי, צריך לקחת בחשבון את הברכה הגדולה שהבשר המתורבת עשוי להביא לעולם ואת הבעייתיות המוסרית וההלכתית שבתעשיית הבשר הנוכחית, כשיקול להקל במצבים מסופקים. זאת מתוך הבנה שדווקא מתוך עולמה של תורה מגיעה הציפייה והתביעה לחתור לעולם שבו צרכיו של האדם לא יהיו תלויים בחמתה של יצורים אחרים.¹⁰

¹⁰ ראו דברים ברוח זו בסרטון של הרב ליאור הנזכר לעיל. עוד יש להעיר כי ספקות וחששות הלכתיים ישנם גם בתעשיית הבשר המסורתית, וממילא יש מקום להקל בספקות מסוג אחד על מנת להימנע מספקות מסוג אחר.

24. הערת הרב יעקב אריאל (לרב אברהם סתיו, שם עמ' 277-278)

מסקנתך שהבשר המתורבת הוא המענה ההולם את מגמת היהדות לצמצום צריכת הבשר, יש בה אמנם פתרון למניעת המתתם של בעלי חיים, אך אין בה פתרון הולם ליצר הזלילה. אינני יודע מה המניע של המדענים לייצר בשר זה ובפרט מה המניע של הגופים הכלכליים המממנים מחקרים אלו. האם מטרתם הצלת האנושות ממחסור חמור בחלבון מן החי, או

אלעזר גולדשטיין

הצלת בעה"ח מהכחדה, או מטרות אחרות. גם אם כוונותיהם טובות, יש מקום לחשוש מהתוצאות. כמו שלכל אור יש צל כך גם לכל המצאה עלולים להתלוות חסרונות ערכיים. האם 'בשר' זול ללא הגבלת כשרות לא יגרום לירידה מוסרית? יצר הזלילה יגבר. אפשר יהיה לאכול 'בשר' בכל ארוחה, גם עם חלב. וניתן יהיה לקנח סעודה בשרית' במעדני חלב. מטרת התורה לעדן את נפש האדם ולרסן את יצריו. האם ישולח הרסן ותותר הרצועה? חומר למחשבה. אנו בעד פיתוח טכנולוגי וקדמה, בפרט במקום שהיא מקדמת ערכים תורניים. אך בנושא זה עלינו להתייחס כרגע רק לשאלה ההלכתית, האם בשר זה כשר או סתמי, מבלי לנקוט בשלב זה עמדה ערכית. הקדמה והשוויון נמדדים בעינינו רק לפי משמעותם התורנית, והיא שונה מזו המקובלת ברחוב. לכן אל לנו לקפוץ בראש ולקדם המצאה טכנולוגית, שייתכן שהיא אליה וקוץ בה. כמו כן, מי יודע אם היא לא עלולה לגרום נזקים בריאותיים. ידוע לנו שמזון מלאכותי מתועש עלול גם להזיק. טרם שכחנו את ההתלהבות שבה נשים מניקות המירו חלב-אם טבעי בתחליפים, שהתבררו לאחר זמן כמזיקים מאוד. זהירות קודמת לזריזות. חדשנות מחייבת גם חשדנות. חדש מותר מהתורה, ובמקרים רבים אף מומלץ, המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית', אולם על כף הרגל להיות צמודה לבלם. 'תולה ארץ על בלימה'.